
HET NEDERLANDS EN INDONESISCH HUWELIJSRECHT

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Suoriadi, Wila Chandrawila

Het Nederlands en Indonesisch huwelijksrecht : een historisch rechtsvergelijkend onderzoek naar het Nederlandse en het Indonesische huwelijksrecht in de periode 1945 tot heden / Wila Chandrawila Suoriadi. - Capelle a/d IJssel : Labyrint Publication Proefschrift Rotterdam. - Met lit. opg. - Met samenvatting in het Engels.

ISBN 90-72591-04-6

Trefw.: huwelijksrecht ; Nederland ; geschiedenis ; 1945-1990 / huwelijksrecht ; Indonesië ; geschiedenis ; 1945-1990.

Colofon:

Vormgeving: IK Publishing Service, Capelle a/d IJssel
Zet- en drukwerk: Haveka, Alblasterdam
Bindwerk: Van Strien, Dordrecht

Uitgegeven bij: Labyrint Publication
Postbus 662
2900 AR Capelle a/d IJssel

© Copyright W.C. Suoriadi
Rotterdam, 1991

ISBN 90-72591-04-0

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, microfilm, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HET NEDERLANDS EN
INDONESISCH HUWELIJSRECHT

*Een historisch rechtsvergelijkend onderzoek naar het Nederlandse en
het Indonesische huwelijksrecht in de periode 1945 tot heden*

(DUTCH AND INDONESIAN MARRIAGE LAW
*A historical comparative study on Dutch and
Indonesian marriage law since 1945*)

Proefschrift ter verkrijging van de graad van
doctor in de rechtsgeleerdheid aan de
Erasmus Universiteit Rotterdam
op gezag van de rector magnificus
prof.dr. C.J. Rijnvos
en volgens besluit
van het college van dekanen.

De openbare verdediging zal plaatsvinden op
vrijdag 29 november 1991 om 16.00 uur

door

Wila Chandrawila Supriadi
geboren te Jatinegara

LABYRINT PUBLICATION
1991

PROMOTIECOMMISSIE:

PROMOTOR: Prof.dr. G.P. Hoefnagels

OVERIGE LEDEN: Dr. C.G.M. van Wamelen
Prof.dr. R.M.G.E. Foqué
Prof.mr. M.J.A. van Mourik

INHOUD

VOORWOORD

I.	Inleiding	1
II.	Het Nederlandse huwelijksrecht in augustus 1945	5
II.1.	Inleiding	5
II.2.	Het huwelijksrecht in de Republiek der Verenigde Nederlanden	6
II.3.	Het huwelijksrecht in de Bataafse Republiek (1795-1806)	8
II.4.	Het huwelijksrecht in het Koninkrijk Holland (1806-1810)	11
II.5.	De codificatie van het Nederlandse huwelijksrecht ten tijde van het Koninkrijk der Nederlanden	18
II.6.	De ontwikkeling van het Nederlandse huwelijksrecht van 1838 tot 1945	20
II.7.	Een aantal conclusies samengevat	29
III.	Het Nederlands-Indische huwelijksrecht in augustus 1945	31
III.1.	Inleiding	31
III.2.	Bemoeienis van de kolonisator met de rechtsverhoudingen in de kolonie	32
III.3.	De overheid en het huwelijk	36
III.4.	De huwelijkswetgeving volgens het Indische Burgerlijk Wetboek	38
III.5.	Het huwelijk volgens de Islamitische leer	39
III.6.	Het huwelijk volgens de Adat	44
III.7.	Het huwelijk volgens de Regeling op de Gemengde Huwelijken (RGH)	53
III.8.	Het huwelijk volgens de Huwelijksordonnantie Christen-Inlanders (HOCl)	57
III.9.	Besluit	65
IV.	Het Nederlandse huwelijksrecht in de periode 1945-1990	69
IV.1.	Inleiding	69
IV.2.	Het statische tijdvak	69
IV.3.	Het dynamische tijdvak	81
IV.4.	Tijdvak van de gelijke behandeling der seksen	103
IV.5.	De huwelijksrechtelijke ontwikkeling in Nederland in de periode 1945-1990	109

V. De ontwikkeling van het Indonesische huwelijksrecht in de periode 1945-1990	111
V.1. Inleiding	111
V.2. De Indonesische wetgeving: Staatsfilosofie en Staatsinrichting	
V.3. De voorgeschiedenis van de huwelijkswet	116
V.4. De totstandkoming van de huwelijkswet	119
V.5. De inhoud van de Wet van 2 januari 1974	129
V.6. Inbedding van de Wet in het rechtsbewustzijn; een onderzoek	134
V.7. Door de Wet geïmpliceerde problemen	140
V.8. De huwelijksrechtelijke ontwikkeling in Indonesië in de periode 1945-1990	144
VI. Besluit	147
VI.1. Wat nog te doen staat	147
VI.2. De ontwikkeling van het Nederlandse en het Indonesische huwelijksrecht: Convergentie of Divergentie?	147
VI.3. Poging tot verklaring	149
LITERATUURLIJST	163
SUMMARY	167
Bijlage 1	171
Bijlage 2	197
Bijlage 3	209
Bijlage 4	221
Bijlage 5	237
CURRICULUM VITAE	247

VOORWOORD

"Better late than never"

Dat dit proefschrift kon worden afgerond, is te danken aan de zeer gevarieerde hulp en steun van hen, die ik hierna noem.

Mijn promotor G.P. Hoefnagels en zijn vrouw, hebben beiden erg veel voor mij gedaan in de wetenschappelijke zowel als de persoonlijke sfeer.

Dan hebben G.A. Kooy en diens levenspartner mij onbeschrijflijk veel steun en hulp gegeven, wanneer en waar dan ook. Niet minder dank ben ik ook verschuldigd aan Carla van Wamelen. Zij heeft mij, buitenlands onderzoekster met aanvankelijk heel weinig kennis van het Nederlands, met heel veel geduld geholpen. Van de vakgroep, waar ik sinds 1987 te gast was, stond voorts Karen van Mullem, de liefste secretaresse ter wereld, altijd voor mij klaar.

Op W.B. van der Mijl en diens echtgenote, kon ik steeds een beroep doen. Aan M.J.A. van Mourik en diens levensgezellin ben ik eveneens dank verschuldigd, zowel wetenschappelijk als persoonlijk. J.M. Otto -hij spreekt Indonesisch en hij kent Indonesië- heeft mij geholpen met zijn adviezen ter vervolmaking van mijn dissertatie.

Erg veel van mijn huidige kennis van het Nederlands, maar ook van mijn geborgenheid in Nederland heb ik te danken aan mijn dierbare vriendinnen Regina Buursink, Els Klein, Miriam Smitsfoort, Trudie van der Elburg, Willy Somermeijer. Het voor mij zo moeilijke Nederlands heb ik echter het meest leren doorgronden dankzij mijn lerares mevrouw Molenaar, naar wie mevrouw Hesseling verwees. Zonder de spontaniteit en generositeit van mijn lerares had ik niet de puntjes op de i leren zetten.

De medewerkers van de bibliotheek van de Erasmus Universiteit, waaronder in het bijzonder A. Boham -de Godfather van de Indonesische studenten-, hebben mij veelvuldig terzijde gestaan. Maar ook anderen, werkzaam aan de Universiteit, waren heel aardig voor mij. Willy Somermeijer en Georgine Rijkschroeff-Kwa waren direct bereid, mijn paranimfen te zijn.

Wat de hulpverleners uit Indonesië betreft verdienen vermelding enkele mensen van mijn universiteit, alsmede de leden van de 'thuiskring'. Pater F. Vermeulen, con-rector Universitas Katolik Parahyangan te Bandung, loste de bekostigingsproblemen, die mijn verblijf in Nederland met zich meebracht, op voor mij zeer bevredigende wijze op. A. Kusdarminta, oud-rector magnificus van de Parahyangan Universiteit en R.P. Silalahi, de huidige rector magnificus van die universiteit, hebben mij alle medewerking verleend in verband met mijn studieverblijf in Nederland. Pater W. Hoofdstede en de mensen van zijn onderzoeksinstituut waren mij zeer tot steun bij mijn onderzoek in Bandung in 1988. Wat de 'thuiskring' aangaat, heel veel dank ben in verschuldigd aan mijn moeder, Johan, Arie, Audie en Indrie, die met zoveel begrip en geduld hebben gewacht en geholpen gedurende een voor hen zo lange tijd.

W.C. Supriadi
Rotterdam, augustus 1991

HOOFDSTUK I

INLEIDING

Als Indonesisch juriste, die enigermate het Nederlands beheerste, kwam ik in contact met de hoogleraar in het familierecht aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, prof. dr. G.P. Hoefnagels. Desgevraagd bood hij mij de mogelijkheid om enige jaren bij zijn afdeling werkzaam te zijn en zodoende een dissertatie te schrijven, die zowel voor de Indonesische als de Nederlandse vakgenoot relevant zou zijn.

Aangezien het thema van mijn onderzoek zou zijn een rechtsvergelijking van het huwelijk in Nederland en Indonesië, bracht prof. dr. Hoefnagels mij in contact met prof. dr. G.A. Kooy, hoogleraar gezinsociologie te Wageningen.

Eenmaal in Nederland gearriveerd, preciseerde ik samen met de hoogleraren Hoefnagels en Kooy het onderwerp, waarover mijn promotie-onderzoek zou moeten gaan. Door de langdurige verhouding Nederland-Indonesië waren naast bestaande verschillen, ook overeenkomsten ontstaan tussen het Nederlandse en Indonesische huwelijk. De vraag hield mij bezig of sinds de onafhankelijkheid van Indonesië na 1945 het huwelijksrecht van Nederland en dat van Indonesië meer van elkander gingen verschillen of juist meer met elkander overeen gingen stemmen. Aansluitend daarop wilde ik een zeer voorlopig antwoord trachten te geven op de vraag, wat de voornaamste oorzaken konden zijn van de ene of de andere ontwikkeling. Het was immers voor mij nog volstrekt onzeker, of de vergelijking van de ontwikkelingen in het huwelijksrecht der beide landen sinds het uitroepen van de Indonesische onafhankelijkheid een beeld van convergentie danwel van divergentie zou opleveren. Natuurlijk, men zou kunnen vermoeden, dat Indonesië in de afgelopen 45 jaar de invloeden van de kolonisator ook op het terrein van de huwelijkswetgeving verregaand heeft teniet gedaan, hetgeen dan het beeld van een divergerende ontwikkeling moet opleveren. Men kan echter ook van de verwachting uitgaan, dat de bijna wereldwijde, moderniserende invloeden uit de laatste decennia (zoals de secularisatie en individualisatie) de wetgever in Nederland en die in Indonesië het huwelijksrecht in dezelfde richting deden wijzigen.

Hoe het zij, voorgaande tweeledige probleemstelling biedt zowel voor de Indonesische als de Nederlandse vakgenoot inderdaad de mogelijkheid tot horizonverleggend onderzoek voor de rechtswetenschap in eigen land. Vanzelfsprekend pretendeer ik niet, dat ik zulk onderzoek heb verricht. Ik heb alleen naar vermogen getracht, de voor de vergelijking nodig lijkende gegevens bijeen te brengen en overzichtelijk in dit boek aan de orde te stellen en zinvolle verklaringsmogelijkheden te geven voor de aangetroffen ontwikkeling.

Het gaat in het door mij uitgevoerde onderzoek om het van overheidswege erkende huwelijk. Dat betekent dus, dat het concubinaat buiten beschouwing blijft, maar dat, wat Indonesië betreft, het adathuwelijk en het godsdienstige huwelijk wel, en zelfs ruime, aandacht krijgen. Omdat enige beperking vereist leek, vergeleek ik het Nederlandse en Indonesische huwelijksmodel en ging ik in op drie centrale juridische elementen:

1. de toegang tot het huwelijk; hierbij gaat het om de wettelijke voorwaarden, waaraan moet worden voldaan, voor en aler een huwelijk kan worden gesloten;
2. de rechtspositie van de echtgenoten, d.w.z de juridische posities van man en vrouw, die door het wettig huwelijk ontstaan;
3. de ontbinding van het huwelijk; hierbij gaat het om de wettelijke voorwaarden, waaraan moet worden voldaan, voordat een huwelijk ontbonden kan worden geacht.

De reden, waarom juist deze drie hoofdkenmerken van het huwelijk onderzocht worden, is, omdat ik het huwelijk alleen als instituut beschouw. Sprekend over het huwelijk als instituut, vormen die drie kenmerken de uitgangspunten van het huwelijksmodel. De toegang tot het huwelijk en de ontbinding van het huwelijk vormen de ingang en de uitgang van het instituut, terwijl de positie van de echtgenoten de centrale inhoud daarvan is. De lezer zal de drie aspecten in iedere beschrijving steeds in deze volgorde behandeld vinden.

Gegeven de probleemstelling, was het niet alleen nodig, zicht te verkrijgen op de veranderingen in het huwelijksrecht in Nederland en in Indonesië sinds Augustus 1945, maar vanzelfsprekend ook op het toentertijd in beide landen vigerende huwelijksrecht. Het verkrijgen van een adequaat beeld in hoofdlijnen van het destijds in ieder der twee landen geldende huwelijksrecht was de eerste opgave. Zonder zo'n beeld was de evolutie in het huwelijksrecht nadien immers niet aan te geven. Het ligt voor de hand, dat dit ook zijn uitdrukking vindt in de verslaglegging van het onderzoek.

In totaal omvat deze studie zes hoofdstukken. Het onmiddellijk na het inleidende hoofdstuk volgende hoofdstuk II behelst een beschrijving van de ontwikkeling van het Nederlandse huwelijksrecht vanaf ongeveer het begin der 19de eeuw tot zomer 1945.

In die periode heeft Nederland na een Engels bestuursintermezzo (1817-1825) zijn greep op Nederlands-Indië belangrijk versterkt met als een der implicaties, dat ook het vigerende recht in de toenmalige kolonie steeds meer door het zgn. moederland gestempeld werd.

Weliswaar was tegen het einde van die periode vrijwel geheel Nederlands-Indië ruim drie en half jaar lang door de Japanners bezet, maar wanneer Soekarno en Hatta op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid van Indonesië geproclameerd hebben, geldt voor de jonge republiek nog steeds het Nederlands-Indisch recht.

Artikel 2 van de overgangsregelingen, behorende bij de op 18 Augustus 1945 afgekondigde grondwet, zegt namelijk: "Alle bestaande staatslichamen en regelingen blijven geldig, zolang er geen nieuwe wetten zijn, die volgens deze grondwet tot stand gekomen zijn." Het is dan ook van belang om in het tweede hoofdstuk te schetsen, hoe de ontwikkeling van het Nederlandse huwelijksrecht in de genoemde periode was.

Hoofdstuk III omvat een beschrijving van het geldende Nederlands-Indische huwelijksrecht in Augustus 1945.

Welke rechtsregelingen trof de koloniale overheid ten aanzien van het huwelijk voor de multi-etnische en godsdienstig heterogene bevolking?

In hoeverre werden puur Nederlandse rechtsnoties tot gelding gebracht?

In hoeverre bleef onder de inheemse bevolking geldend recht door de wetgever gerespecteerd?

In ieder geval moet in hoofdstuk III worden ingegaan op de volgende regelingen:

1. de bepalingen neergelegd in het Nederlands-Indisch Burgerlijk Wetboek, Boek I, titel V tot en met XII;
2. de Islamitische huwelijkswet, zoals beschreven in de Koran;
3. de Huwelijksordonnantie voor de Christen-Indonesiërs;
4. de Regelingen op Gemengde Huwelijken.

Daarnaast moet ruim aandacht worden gegeven aan het eerder genoemde adatrecht.

Onderwerp van hoofdstuk IV is de ontwikkeling van het huwelijksrecht in Nederland na 1945. In de nog geen halve eeuw nadien is dat recht aan veel groter en vooral veel fundamenteeler verandering onderhevig geweest dan in de periode, die in hoofdstuk II wordt beschreven. In die verandering drukt zich overigens een aanzienlijk veranderend denken over seksualiteit, huwelijk en gezin onder de Nederlandse bevolking uit, dat zich op een bijna dramatische wijze voordeed in de jaren zestig.

In hoofdstuk V wordt de ontwikkeling van het huwelijksrecht van het zelfstandige Indonesië behandeld. Begrijpelijkerwijs heeft het nog geruime tijd geduurd alvorens het door de koloniale overheid ingevoerde huwelijksrecht werd vervangen door een recht, dat veel meer leek te stroken met de gewijzigde omstandigheden en de eigen Indonesische opvattingen. De geünificeerde huwelijkswetgeving, die de pluralistische huwelijkswetten uit de koloniale tijd verving, trad begin 1974 in werking. Ik zal er uitvoerig op ingaan, maar het lijkt zaak, vooral de Nederlandse vakgenoot, te verduidelijken, dat ook deze wet naar de geest gerelateerd is aan de Indonesische staatsfilosofie, de Pancasila. Voor Indonesië ontbreken sociologische gegevens zoals die in Nederland voorhanden zijn wat betreft het denken over seksualiteit, huwelijk en gezin onder de bevolking in de periode na de Tweede Wereldoorlog. Sociologisch onderzoek in Indonesië zou daar in de toekomst in kunnen voorzien. Ik meende echter, dat

door eigen enquête-onderzoek onder de studentenpopulatie te Bandung tenminste enig zicht zou kunnen worden verkregen in het huidige denken over seksualiteit, huwelijk en gezin onder althans de Indonesische intelligentsia. Op de resultaten van dat onderzoek ga ik eveneens in het vijfde hoofdstuk in.

Hoofdstuk VI brengt de lezer het antwoord, dat ik meen te moeten geven op de vraag naar divergentie of juist convergentie, die aan mijn onderzoek ten grondslag ligt. Om dat antwoord zo helder mogelijk te onderbouwen worden in dit hoofdstuk eerst de voornaamste bevindingen uit de hoofdstukken II tot en met V naast en tegenover elkaar geplaatst. Daarna probeer ik aan te geven, wat de voornaamste oorzaken zouden kunnen zijn geweest van de divergerende of convergerende ontwikkelingsgang, waartoe in het voorgaande hoofdstuk werd geconcludeerd. Omdat dit besluit een hypothetisch karakter heeft, is verder onderzoek, waarbij de rechtsontwikkelingen van het voormalige moederland en de voormalige kolonie vergeleken worden, overigens vereist.